

УДК:
327(497.1)(47+57)(496.5)]"1948"
Примљено:
11. децембра 2008.
Прихваћено:
12. марта 2009.
Прегледни
чланак

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА
POLITICAL REVIEW
Година (XXI) VIII, vol=19
Бр. 1 / 2009.
стр. 297-306.

*Јуриј Сергејевич Павловец
БГУИР, Минск, Белорусија*

АЛБАНСКИ СИЖЕ У РАЗВИТКУ СОВЈЕТСКО-ЈУГОСЛОВЕНСКОГ КОНФЛИКТА И КРИЗА ЈУГОСЛОВЕНСКО- АЛБАНСКИХ ОДНОСА (март 1948 – новембар 1948)

Сажетак

У марту 1948. године, после одбијања Југословена да, упркос устаљеној пракси, предају совјетском трговачком представништву тајне податке о југословенској економији, према одлуци министра одбране СССР И. А. Булгајина из Југославије су били опозвани совјетски специјалци и војни саветници, под изговором да у земљи «нису окружени благонаклоношћу». Руководство КПЈ је било оптужено за игнорисање марксистичко-лењинистичке теорије, прецењивању својих достигнућа у социјалистичкој изградњи и претензији на руководећу улогу на Балкану. Без обзира на то што су се, одбивши да прихвате те критике, Тито и руководство КПЈ сложили да предузму мере за нормализацију совјетско-југословенских односа, управо од тог времена се може говорити о почетку измена политике Совјетског Савеза, а заједно с њиме и Албаније, према ФНРЈ

Кључне речи: Албанија, Совјетски савез, Југославија, Србија, политика

Међународна ситуација у Европи каква је била у пролеће 1948. године, а коју је карактерисао појачан политички и економски утицај САД и његових савезника, присилила је руководство Совјетског Савеза да у Источној Европи убрзано формира своју интересну сферу. У фебруару-марту 1948. године између СССР,

Румуније, Мађарске и Бугарске су били потписани споразуми о пријатељству и узајамној помоћи, према којима су се последњи обавезали да следе спољнополитички правац указан у Москви. Таква строга контрола је требала да очува потчињеност сваке државе совјетској оријентацији СССР-а. Тада се у Кремљу долази до закључка да је неопходно проверити политичку лојалност низа источноевропских лидера, у првом реду Ј. Б. Тита. У Москви почиње припрема за политички атак на Београд. Још 23. фебруара 1948. године совјетски посланик у Тирани А. Гагаринов на прослави годишњице Радничко-сељачке Црвене армије после здравице у Титову част, изнео је идеју да «није његов [Титов – Ј. П.] посао да шири идеје народног фронта у свету»¹⁾. Са своје стране Београд, незадовољан таквим односом према себи, изјавио да «Балкан, поред Совјетског Савеза треба да буде светионик који показује пут правилног решавања националних и социјалних питања». На тај начин је Београд, како је указивао извештај Одељења спољне политике ЦК ВКП(б) М.С. Сулова «О антимарксистичким ставовима руководства комунистичке партије Југославије у питањима спољашње и унутрашње политике» од 18. марта 1948. године «игнорисао Совјетски Савез као одлучујућу снагу демократског и социјалистичког лагера», што је практично значило отказивање од статуса «млађег брата»²⁾.

У марту 1948. године, после одбијања Југословена да, упркос устаљеној пракси, предају совјетском трговачком представништву тајне податке о југословенској економији, према одлуци министра одбране СССР И. А. Булгањина из Југославије били опозвани совјетски специјалци и војни саветници, под изговором да у земљи «нису окружени благонаклоношћу»³⁾. Руководство КПЈ је било оптужено за игнорисање марксистичко-лењинистичке теорије, прецењивању својих достигнућа у социјалистичкој изградњи и претензији на руководећу улогу на Балкану. Без обзира на то што су се, одбивши да прихвате те критике, Тито и руководство КПЈ сложили да предузму мере за нормализацију совјетско-југословенских од-

1) Dedijer, V. Dokumenti 1948: 2 kn. / V. Dedijer. – Beograd: RAD. – 1980. – Kniga prva. – Str. 120.

2) Российский государственный архив социально-политической истории (РГАСПИ). /Руски државни архив социјално политичке историје/– Фонд. 575. – Оп. 1. – Д. 59. Протокол совещания Информационного бюро коммунистических и рабочих партий 19–23 июня 1948 г. – Л. 119 – 120.

3) Советский фактор в Восточной Европе, 1945–1953 гг.: Документы: в 2-х т. / ИСБ РАН; сост. Т.В. Волокитина [и др.]. – М.: РОССПЭН. – 1999. – Т. I. 1944–1948. – Стр. 573.

носа, управо од тог времена се може говорити о почетку измена политике Совјетског Савеза, а заједно с њиме и Албаније, према ФНРЈ.

У совјетско-југословенски конфликт који се захуктавао, увлачио се све већи број земаља, а Тирана је морала да направи избор између «братске» Југославије и «пријатељског» СССР-а. Дана 28. марта 1948. године албанска влада, као и низ других комунистичких влада, добила је копију писма ЦК ВКП(б) за ЦК КПЈ, у којем се говорило о грубим грешкама југословенских комуниста и њиховим антимарксистичким погледима⁴⁾. Истовремено су албански комунисти били подвргнути озбиљном притиску од стране Совјетског Савеза, који је на Тирану сасуо праву паљбу антијугословенске пропаганде.⁵⁾ Без обзира на то што у КПА није донесена службена одлука у односу на писмо ЦК ВКП(б), од краја марта – почетка априла 1948. године примећује се знатно захлађење југословенско-албанских односа. На заседању политбироа ЦК КПА које је одржано 25. априла, већина присутних се сложила с тиме да су се после упознавања са писмом ЦК ВКП(б) појавиле сумње о правилности раније одабраног пута. Међутим, све до краја јуна 1948. године албанско руководство је било спремно да заједно са југословенским пријатељима исправи све грешке које су се накупиле до тада⁶⁾. Са своје стране, руководство КПЈ није сматрало потребним да с Тираном претреса своју унутрашњу и спољнополитичку делатност. У Београду су сматрали потребним да наставе курс зближавања двеју земаља, чему би допринос био припрема за предају области Косово и Метохија Албанији⁷⁾

Друга конференција Коминформа која је одржана 19-23. јуна 1948. у Букурешту, на којој се разматрало питање ситуације у КПЈ, је коначно променила политички курс албанског руководства. Током рада букурештанске конференције, на којој није било представника југословенске комунистичке партије, донесена је резолу-

4) Восточная Европа в документах российских архивов: 1944–1953 гг. / редкол.: Г.П. Мурашко (отв. ред.) [и др.]. – М.: Новосиб.: Сиб. хронограф, 1997. – Т. I. 1944–1948 / Г.П. Мурашко [и др.]. – С. 791; Понс, С. Сумерки Коминформа / С. Понс // Совещания Коминформа. 1947, 1948, 1949: Документы и материалы / Федеральная арх. служба России; редкол. Г.М. Адибеков (гл. ред.) [и др.]. – М.: РОССПЭН. – 1998. – Стр. 501.

5) РГАСПИ. – Фонд. 575. – Оп. 1. – Д. 17. Справочные материалы о современном положении в Албании. – Л. 228

6) Смирнова, Н.Д. История Албании в XX веке / Н.Д. Смирнова. – М.: Наука. – 2003. – Стр. 289-290.

7) Архив внешней политики Российской Федерации (АВП РФ). – Фонд 067. – Оп. 16-б. – П. 117-а. – Д. 5. Торговые, экономические и культурные связи Албании. – Л. 158.

ција «О ситуацији у КПЈ», у којој је између осталог изјављено да својим антипартијским и антисовјетским погледима, неспојивим с марксизмом-лењинизмом, руководиоци Комунистичке партије Југославије су себе поставили насупрот другим комунистичким партијама и «пошли путем разлаза с јединственим социјалистичким фронтом против империјализма, путем издаје дела међународне солидарности радника и преласка на позиције национализма»⁸⁾.

У специјалном закључку од 29. јуна 1948. године «О солидарности с Резолуцијом Информбироа» албански комунисти су раскринкали «издајнички пут руководства КПЈ» и такође изјавили да је «Централни комитет албанске комунистичке партије, једногласно одобравајући резолуцију Информбироа, с великим негодовањем осудио антисовјетску и антимарксистичку политику руководства југословенске комунистичке партије... руководство југословенске комунистичке партије ... је скренули у очигледно изражен троцкистичко-мењшевички национално-буржоаски правац...»⁹⁾. Неколико дана касније албанска страна је оптужила ФНРЈ за непријатељски однос према НРА и колонијалну политику југословенског руководства. Потребно је истаћи следеће – без обзира на то што је Албанија постала прва земља која је реаговала на «Резолуцију Информбироа», формирање политичке оцене албанско-југословенских односа у КПА није извршено одмах¹⁰⁾. Као што примећује руски албаноолог Н.А. Смирнова, емоционални потрес, изазван појавом неочекиваног совјетско-југословенског конфликта, није могао да у кратком року промени спољнополитички смер земље. Чак и после прикључивања ЦК КПА «Резолуцији Информбироа», објављеној 28. јуна 1948. године, нова политичка линија Републике Албаније се формирала још неколико месеци.

У Београду су бољећиво примили албански закључак «О солидарности с Резолуцијом Информбироа» 29. јуна 1948. године, у одговору оптужујући Тирану за антијугословенску политику и тежњу ка аутаркији¹¹⁾. Даљни догађаји су почели да се одвијају ве-

8) РГАСПИ. – Фонд. 575. – Оп. 1. – Д. 59. Протокол совещания Информационного бюро коммунистических и рабочих партий 19–23 июня 1948 г. – Л. 86.

9) АВП РФ. – Фонд 67. – Оп. 7. – П. 6. – Д. 6. Обзор иностранной прессы за январь-июль 1948 г. – Л. 37.

10) Совещания Коминформа. 1947, 1948, 1949: Документы и материалы / Федеральная арх. служба России; редкол. Г.М. Адиебеков (гл. ред.) [и др.]. – М.: РОССПЭН. – 1998. – Стр. 407.

11) Советский фактор в Восточной Европе, 1945–1953 гг.: Документы: в 2-х т. – Т. I. 1944–1948. – Стр. 905.

ликом брзином. МИД НРА је 28. јуна одредио да шестсто југословенских стручњака и саветника напусте земљу у току 48 сати¹²⁾. Почетком јула Албанија је једнострано прекинула све економске уговоре са ФНРЈ, закључене после 1945. године. Да предузме такав корак, Тирану је потакла Москва, која је обећала да ће подржати НРА знатно већим кредитима¹³⁾. Владе Југославије и Албаније су измењале службене ноте, у којима су били изражени приговори за обе стране. У албанској ноти од 1. јула 1948. године се тврдило да југословенска влада није испунила обавезе проистекле из двостраних економских споразума. А последица је било неиспуњавање народно-привредног плана Албаније, инфлација и раст цена, општи пад животног стандарда становништва. У ноти – одговору Београд је окарактерисао деловање албанских власти као грубо кршење међународног права и увредљив испад против ФНРЈ. Осим тога, албанској страни су била поднесена потраживања за све трговинско-економске споразуме, закључене после Другог светског рата. Примајући на знање отказивање споразума, сву кривицу за њихов прекид и за последице које произилазе из тога, Београд је пребацио на албанску владу¹⁴⁾[69, с. 26].

У албанским средствима јавног информисања створена је права хајка на југословенску владу. Најкарактеристичнијим за то време се може сматрати чланак у албанским новинама «Башкими» од 2. јула 1948. године у ком се говорило о томе како је југословенско руководство «заражено туђим ставовима, амбицијама и манијом величине, која прелази све границе... Антисовјетски, антмарксистички и антиалбански ставови су били изражени у последње време код људи – руководиоца из Југославије, који су се налазили у нашој земљи... руководиоци-троцкисти... покушавали су да униште независност наше земље и наше партије»¹⁵⁾. Интересантно је да се у почетку оптуживања руководства КПЈ име Ј. Б. Тита није помињало. Очигледно су се у КПА још увек надали да је пријатељство међу народима неразушиво и да се ситуација може исправити – треба само исправити све грешке.

12) Краткая история Албании / Г.Л. Арш [и др.]; под общ. ред. Г.Л. Арша. – М.: РАН. – 1965. – Стр. 407.

13) Смирнова, Н.Д. История Албании в XX веке. – Стр. 297.

14) Левитин, О.Л. Проблемы югославско-албанских отношений послевоенного периода, 1940-е – н. 1990-х гг.: дисс. ... канд. ист. наук: 07.00.03 / О.Л. Левитин. – М., 1995. – Стр. 26

15) АВП РФ. – Фонд 67. – Оп. 7. – П. 6. – Д. 6. Обзор иностранной прессы за январь-июль 1948 г. – Л. 38 – 39

У процесу југословенско-албанског конфликта обостране оптужбе постале су све жешће сваким даном и понекад долазиле до апсурда. Тако су Југословени оптужили албанске власти да је било обустављено издавање намирница југословенским породицама које су се три дана храниле брашном и водом; «да је у једној од апотека у граду Скутарију југословенском грађанину одбијена продаја једне таблете аспирина»; да је «помоћник министра Цафер Спахиу са још три Албанца забранио југословенском инжењеру Благоју да иде у... тоалет/!!!/ од 7 до 14 сати» итд. Албански лидер је био проглашен «главним совјетским агентом у албанској власти», а на северу Албаније су били ширени леци који су позивали на борбу против албанског руководства и пребега у ФНРЈ¹⁶⁾.

Са своје стране, Албанци су изјављивали о недоличном понашању Југословена, који су током протеривања из Албаније изјављивали да ће Албанци још и зажалити и молити за опроштај. Осим тога, албанска влада, не одричући помоћ ФНРЈ у делу победе у рату и опоравку економије у првим послератним годинама, оптужила је Београд за неиспуњавање својих обавеза у делу снабдевања НРА транспортним средствима и реализацији кредита 1947. године од две милијарде динара, а такође за покушаје ометања државног плана¹⁷⁾. На XI (Јунском) пленуму ЦК КПА Југославија је била оптужена за неиспуњавање плана испорука према споразумима и заустављању радова на свим великим објектима. У закључку Пленума се тврдило да је руководство КПЈ у својој политици тежило да стави економију Албаније у потпуну зависност од југословенске, да претвори Албанију у сировинску допуну за ФНРЈ и да је, коначно, сједини с Југославијом¹⁸⁾

Први конгрес КПА, који се одржавао у Тирани од 8. до 22. новембра 1948. године, службено је оформио нови курс албанског руководства и довршио етапу дубоке политичке и економске кризе југословенско-албанских односа. У рефератима како руководиоца КПА, тако и обичних чланова-комуниста, којих год би се питања дотакли, најважнија ствар је била оптуживање руководства КПЈ и његове агентуре у Албанији. Била је започета кампања против К. Дзодзе и његових присталица, који су названи главним посредни-

16) АВП РФ. – Фонд 144. – Оп. 8. – П. 16. – Д. 18. Вопросы прессы. 1948 г. – Л. 36

17) АВП РФ. – Фонд 67. – Оп. 7. – П. 6. – Д. 6. Обзор иностранной прессы за январь-июль 1948 г. – Л. 42 – 44.

18) Манхча, П.И. Образование и развитие Народной Республики Албания / П.И. Манхча. – М.: Госполитиздат. – 1953. – Стр. 57.

цима југословенског утицаја, усмереног на «подјармљивање Албаније и њено одвајање од Совјетског Савеза». Они су били оптужени за саучесништво «издајничкој клики Тита» у Албанији¹⁹⁾. Дзодзе је био смењен са својих положаја и касније стрељан. Остале чланове његове групе су осудили на различите временске казне и принудне радове. На изборима за централне органе није изабрана већина бивших чланова ЦК, који су накнадно били оптужени за саучесништво с Југословенима. У новом Политбироу заједно са Е. Хоџом почела је да јача група М. Шехуа, једног од најнепомирљивијих противника југословенског утицаја у Албанији. Како примећује Н.Д. Смирнова, даљна разрада одлука конгреса је у новембру 1948. године прерасла у еуфорију митинга под паролом «Совјетски Савез и Стаљин су нас спасили – они ће нам помоћи!»²⁰⁾.

Од краја новембра 1948. године односи између НРА и ФНРЈ су добили непријатељски карактер, а на границама су почеле обостране провокације. По југословенским подацима, само у првој половини 1948. године на југословенско-албанској граници се десило 33 инцидента²¹⁾. Треба поменути да у Албанији однос према обичним Југословенима после прекида са ФНРЈ није био промењен, а линија албанске комунистичке партије, формирана паролама Коминформа, није претворила грађане своје земље у политичке зомбије који љуто мрзе северне суседе. Вишевековни односи су рекли своје, и прекид између партија није прешао у међунационални конфликт, у сваком случају макар не у прво време.

На тај начин негативан утицај историјских наслага, формираних током целокупне историје узајамних односа двеју нација и религија, на крају је довео до објективног неподударања интереса двеју суседних земаља. Различите и у социјално-економском, и у војном погледу, Југославија и Албанија су представљале два сасвим различита света, уједињена у прво време само јединственом комунистичком идеологијом, контролисаном од стране СССР-а. Имао је утицај и низ других фактора, међу којима се могу истаћи лични односи Е. Хоџе и Ј.Б. Тита, које је карактерисало јасно узајамно несхватање, без жеље да се иде на уступке, а такође оштро

19) Советский фактор в Восточной Европе, 1945–1953 гг.: Документы: в 2-х т. / ИСБ РАН; саст. Т.В. Волокитина [и др.]. – Т. I. 1944–1948. – Стр. 633.

20) Смирнова, Н.Д. История Албании в XX веке. – Стр. 297.

21) Белая книга о враждебной политике правительства Народной Республики Албания по отношению к Федеративной Народной Республике Югославия / Институт совр. Истории. – М.: Иностранная литература. – 1961. – Стр. 32.

супарништво унутар КПА. Не сме се заборавити и специфика албанског друштва – остаци патријархалног начина живота условљавали су посебну улогу породичних веза и кланова, што је утицало на поларизацију снага у руководству земље. [76, с. 28]. Међутим, главним узроком кризе у југословенско-албанским односима треба сматрати совјетски фактор. Реагујући посебно оштро на самосталне спољнополитичке иницијативе источноевропских руководилаца, Москва је на најгрубљи начин тежила да пресече активности које нису биле усклађене с њом. Посебно оштро је таква политика СССР испољена према Југославији и Албанији²²⁾. Политички правац СССР-а на Балкану, заснован на пароли «завади па владај», на крају је довео до тога да нормални дипломатски односи између ФНРЈ с једне стране и СССР-а и Албаније с друге, буду прекинати. Место Југославије у комунистичком свету је заузела Бугарска, а Албанија је у потпуности била потчињена директној контроли Москве.

Предео: **Зоран Милошевић**

ЛИТЕРАТУРА

- Архив внешней политики Российской Федерации (АВП РФ). – Фонд 067. – Оп. 16-б. – П. 117-а. – Д. 5. Торговые, экономические и культурные связи Албании.
- АВП РФ. – Фонд 67. – Оп. 7. – П. 6. – Д. 6. Обзор иностранной прессы за январь-июль 1948 г. – Л. 37.
- АВП РФ. – Фонд 144. – Оп. 8. – П. 16. – Д. 18. Вопросы прессы. 1948 г.
- Белая книга о враждебной политике правительства Народной Республики Албания по отношению к Федеративной Народной Республике Югославия / Институт совр. истории; сост. М. Штевович – М.: Иностранная литература. – 1961. – 128 стр.
- Восточная Европа в документах российских архивов: 1944–1953 гг. / редкол.: Г.П. Мурашко (отв. ред.) [и др.]. – М.; Новосибир.: Сиб. хронограф, 1997. – Т. I. 1944–1948 / Г.П. Мурашко [и др.]. – 1997. – 985 с.
- Краткая история Албании / Г.Л. Арш [и др.]; под общ. ред. Г.Л. Арша. – М.: РАН. – 1965. – 512 стр.
- Левитин, О.Л. Проблемы югославско-албанских отношений послевоенного периода, 1940-е – н. 1990-х гг.: дисс. ... канд. ист. наук: 07.00.03 / О.Л. Левитин. – М., 1995. – 195 стр.

22) Павловец, Ю.С. Югославско-албанские отношения во внешней политике СССР в 1945–1948 гг. / Ю.С. Павловец // Журнал международного права и международных отношений. – 2006. – № 2. – Стр. 52–56.

- Манхча, П.И. Образование и развитие Народной Республики Албания / П.И. Манхча. – М.: Госполитиздат. – 1953. – 92 стр.
- Павловец, Ю.С. Югославно-албанские отношения во внешней политике СССР в 1945–1948 гг. / Ю.С. Павловец // Журнал международного права и международных отношений. – 2006. – № 2. – Стр. 52–56.
- Понс, С. Сумерки Коминформа / С. Понс // Совещания Коминформа. 1947, 1948, 1949: Документы и материалы / Федеральная арх. служба России; редкол. Г.М. Адиебеков (гл. ред.) [и др.]. – М.: РОССПЭН. – 1998. – С. 498–515.
- Российский государственный архив социально-политической истории (РГАСПИ). – Фонд. 575. – Оп. 1. – Д. 17. Справочные материалы о современном положении в Албании.
- РГАСПИ. – Фонд. 575. – Оп. 1. – Д. 59. Протокол совещания Информационного бюро коммунистических и рабочих партий 19–23 июня 1948 г.
- Смирнова, Н.Д. Образование Народной Республики Албании (1939–1946) / Н.Д. Смирнова. – М.: Политиздат. – 1960. – 188 стр.
- Советский фактор в Восточной Европе, 1945–1953 гг.: Документы: в 2-х т. / ИСБ РАН; сост. Т.В. Волокитина [и др.]. – М.: РОССПЭН. – 1999. – Т. I. 1944–1948 / Т.В. Волокитина [и др.]. – М, 1999. – 687 стр.
- Совещания Коминформа. 1947, 1948, 1949: Документы и материалы / Федеральная арх. служба России; редкол. Г.М. Адиебеков (гл. ред.) [и др.]. – М.: РОССПЭН. – 1998. – 753 стр.
- Dedijer, V. Dokumenti 1948: 2 kn. / V. Dedijer. – Beograd: RAD. – 1980. – Kniga prva / V. Dedijer – 1980. – 315 стр.

Yuriy Sergeevich Pavlovec

BGUIR, Minsk, Byelorussia

**ALBANIAN RÉSUMÉ ABRÉGÉ IN DEVELOPMENT
OF SOVIET – YUGOSLAV CONFLICT AND THE CRISIS
OF YUGOSLAV – ALBANIAN RELATIONS
(MARCH 1948 – NOVEMBER 1948)**

Summary

In March of 1948, after refusal of Yugoslavia to hand secret data on Yugoslav economy to Soviet trade representatives, despite the fact that it was usual practice, the Minister of Defense of The Union of Soviet Socialist Republics (USSR) I. A. Bulganyin decided to recall Soviet members of special forces and military advisors with excuse allegation that “they were not in a propitious environment”. Leaders of the Communist Party of Yugoslavia was accused for ignoring of Marxist-Leninist theory, overestimation of

their own achievements in build-up of socialism and their pretensions for a leading role in Balkan. Regardless of the fact that, by having denied such accusations, Tito and the leaders of CPY agreed to take action for normalization of the Soviet – Yugoslav relations, it is possible to argue that from that certain time the change of politics of the Soviet Union, and of Albania along with it, has changed toward Federative People's Republic of Yugoslavia.

Key Words: Albania, Soviet Union, Yugoslavia, Serbia, politics